

Sambucus XI

Práce
z klasickej filológie,
latinskej medievalistiky
a neolatinistiky

TRNAVA 2016

EDITORI / EDITORS

Prof. PhDr. Daniel Škoviera, PhD.

Doc. Mgr. Erika Juríková, PhD.

REDAKČNÁ RADA / ADVISORY BOARD

prof. Dr. Sc. Ivan Balta (Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Chorvátsko)

doc. Mgr. Erika Juríková, PhD. (Trnavská univerzita, Slovensko)

prof. PhDr. Jana Nechutová, CSc. (Masarykova univerzita v Brně, Česká republika)

Univ. Prof. Dr. Stefan Michael Newerkla (Universität Wien, Rakúsko)

PhDr. Martin Svatoš, ScS. (Akademie věd České republiky v Praze, Česká republika)

Vychádza s podporou Slovenskej jednoty klasických filológov
pri Slavistickom ústave Jána Stanislava SAV.

The book was partial founded by Slovak Union of Classical Philologists affiliated
with Jan Stanislav Institute of Slavistics, Slovak Academy of Sciences.

Každý príspevok prešiel anonymným recenzným konaním.

Every paper was reviewed by anonymous reviewers.

Publikácia je čiastkovým výstupom z grantu MŠ SR KEGA č. 019TTU-4/2015.

The book is a partial output of the grant programme KEGA Nr. 019TTU-4/2015
of the Ministry of Education of the Slovak Republic.

Obsah

Úvodné slovo	9
Foreward	12
Š T Ú D I E	
Obraz Syrské bohyně v helénistickej literatúre	17
JAN JANOUSĚK	
<i>Non vidi nec fas</i> . Afrodita Knidská v antické textové a obrazové tradici ..	28
JAN BAŽANT	
Hľadanie počiatkov rímskej filozofie	41
PETER FRAŇO	
Dôležitosť latinského <i>decorum</i> pre úspešný rečnícky prejav v antike i dnes	51
MARCELA ANDOKOVÁ	
Básnik Vergílius a latinský humanizmus na Slovensku	62
DANIEL ŠKOVIERA	
Ciceronián Krištof Preyss Pannonius (1515 – 1590)	77
SVORAD ZAVARSKÝ	
<i>Columna Lippaiana</i> – druhý panegyrik súboru <i>Tyrnavia crescens</i> venovaný Jurajovi Lippaiovi	92
JOZEF KORDOŠ	

Stret antiky a kresťanstva v prológu politickej príručky Jána Webera <i>Lectio principum</i>	104
ERIKA BRODŇANSKÁ	
<i>Theatrum Neolatinum</i> . Latinské divadlo v českých zemích. Nová ediční řada ve světle bádání o školském divadle raného novověku	119
ALENA BOČKOVÁ · KATEŘINA BOBKOVÁ-VALENTOVÁ MAGDALÉNA JACKOVÁ	
RECENZIE	
Helena Panczová – Daniel Škoviera: <i>Biblická gréčtina</i> . Bratislava 2014. (M. Šibal)	147
Jana Mikulová: <i>Základní kurz latiny I</i> . Brno 2014. (L. Buzássyová)	149
Jana Mikulová: <i>Syntax latinských vedlejších vět</i> . Brno 2014. (M. Andoková)	152
Pavel Hobza – Martin Zielina: <i>Řecká filosofie: Jazykově-filosofický úvod I</i> . Olomouc 2013. (A. Pojezdalová)	154
Matej Bel: <i>Liptovská stolica</i> . Čadca 2014. (I. Nagy)	157
<i>Humanistes du bassin des Carpates, II. Johannes Sambucus</i> . Turnhout 2014. (D. Škoviera)	160
Jana Engelbrechtová: <i>Hugo Grotius: O pravdě křesťanského náboženství</i> . <i>Překlad traktátu s úvodní studií</i> . Olomouc 2014. (D. Škoviera)	161
Erika Juríková: <i>Columba laureata. Panegyrické tlače z produkce trnavskej univerzitnej tlačiarne</i> . Trnava – Kraków 2014. (D. Škoviera)	162
<i>Riccardus Bartholinus – Odeporicon / Richard Bartolini – Odeporicon</i> . Kraków 2014. (J. Kordoš)	164

Za profesorom Petrom Kuklicom. (J. Kordoš)	171
Roma Argentea MMXV – Kolokvium k rímskej literatúre, kultúre a dejinám raného cisárstva pri príležitosti 1950. výročia Pisonovho sprisahania. (P. Fraňo)	173
<i>Reflexia Homéra v antickej filozofii.</i> (P. Fraňo)	174
Projekt <i>Latinská humanistická literatúra na Slovensku</i> <i>v kontexte politickej propagandy.</i> (I. Lábaj)	175
XVI. medzinárodný kongres Medzinárodnej asociácie novolatinských štúdií, Viedeň 2. – 7. 8. 2015. (I. Lábaj, M. Májeková)	178
Vedecké podujatie <i>Editor v pasti. Problémy vydávání raně</i> <i>novověkých vícejazyčných textů.</i> (E. Juríková)	179
DIPLOMOVÉ PRÁCE	183
Zoznam autorov	187

Obraz Syrské bohyně v helénistické literatuře

JAN JANOŮŠEK · OLOMOUC

The literary portrait of Dea Syria in the hellenistic literature

ABSTRACT · The cult of so-called Syrian goddess, known under more names as Atargatis, Astarte, Derketo began to be popular among the lower classes of the inhabitants of the Roman Empire during the imperial period. There also were Greek and Roman intellectuals, of philosophical and religious ideas inspired literary authors who mentioned her cult in their prosaic and poetic works. The most important of them are Lucian, Apuleius, Aelianus, among the poets Ovidius, Propertius, Statius. Whereas Apuleius in his romance *Metamorphoses* brings a caricature of itinerant priests of the Syrian goddess, Lucian, Aelian and others point up more attractive traits of this religious phenomenon. For Apuleius, as a confessor of the Isiac religion, the form of the goddess' worship is unacceptable with its vulgar excesses as self-mutilation, beggary and promiscuity of men. Otherwise, in the composition of the *Metamorphoses*, this religious *interludium* is in full harmony with the chaotic life, fates and experiences of his wandering hero Lucius in his asinine disguise. In the same manner as the negative qualities of the protagonists (Lucius and Psyche) like the curiosity are transformed to its positive meaning, the pictures of negatively acting goddesses (Ceres, Iuno, Venus, Dea Syria) are absorbed by the only one dominating positive picture of the ruling goddess Isis who acts in the final of the romance as an universal deity, comprising all the significant traits of the Great Mother Goddess. In the case of Dea Syria, it could be the element of the shared sympathy and love of all animals represented by her sacred fishes (quoted as a marvel in her shrine in Hierapolis by Aelian *De nat. an.* 12, 2). While Apuleius performs the pilgrimage of the goddess in her mobile shrine, Lucian, on the contrary, describes in his treatise *De dea Syria* the amazing attractiveness of her cult in Hierapolis. The author, otherwise an ironical rationalist showing the weak points of divine behavior, reveals here with a lot of emphasis a part of his personal history and intimate heritage. This tendency to the authenticity may be the reason of the choice of the ionic dialect in the mode of Herodotus instead of his obvious attic Greek. The motive of

a lock of his hair, once dedicated to the Dea, forms a personal corollary of the brilliant sophisticated ekphrasis. The Greek and Latin literature of the imperial period documents with its large quotations of the Syrian goddess' cult that there was an increasing attractiveness of this religious orientation in the context of the promotion of the oriental cults in the Roman Empire and this subject offered both comical *loci communes* and original inspiration for the works of art.

KEY WORDS · goddess, mysteries, priests, cult, syncretism

Syrská bohyně *Dea Syria*, představuje v helénistické synkretické podobě vyústění více než dvoutisíciletého vývoje představy osobnosti Velké Matky Bohů v blízkém i centrálním Orientě: od panenské Inanny přes velkou podsvětní bohyni Ereškigal až po plodnou Astarté – Ištar a její mutace Artemis Efezskou a Afroditu Eryckou. Snad nejpůsobivěji, i když v poněkud karikaturní podobě nacházíme zobrazení kultu Syrské bohyně a jejích uctívačů v episodách Apuleiových Proměn (Met. 8, 24 – 9, 10) a Lúkiánově novele Lúkios (On. 35 – 44). Obě díla těchto autorů z 2. st. po Kr., z nichž jeden psal latinsky a druhý řecky, spojuje společný námět, vyplývající asi ze společné předlohy a bohaté předcházející literární tradice.

Jde tu o zpracování příběhu mladíka Lucia, resp. Lúkia, který ač obdařen vznešeným původem i vzděláním, v důsledku své nemírné zvědavosti upadne do osidel magických praktik a je proměněn v osla. V této podobě pak prožívá různá dobrodružství, až je posléze navrácen zpátky lidské formě, a to po požití květů růže; u Apuleia za asistence Isidina kněze, u Lúkiána ryze sekulárně. Celá řada episod, vložených do hlavní dějové osnovy Apuleiových Proměn, způsobuje, že i plocha vyhrazená pro intermezzo se Syrskou bohyní je u tohoto autora podstatně rozsáhlejší než u jeho řeckého protějšku. Předmětem tohoto příspěvku ovšem není detailní srovnávání obou děl, a tak se na tomto místě omezím na stručné konstatování, že v základních rysech se podání interakce kněží Syrské bohyně a Lucia – osla v zásadě shoduje.

Po tragickém zániku jedné rodiny, která Lucia – osla vlastnila, se hrdina opětovně stává předmětem dražby, a jak sám říká, jeho zlý osud mu do cesty přivádí opět majitele, jehož by si nejméně přál, potulného kněze Syrské bohyně. Apuleius (Met. 8, 24) ho popisuje těmito slovy: *...cinaedum et senem cinaedum, calvum quidem, sed cincinnis semicanis et pendulis capillatum, unum de triviali popularium faece, qui per plateas et oppida cymbalis et crotalis personantes deamque Syriam circumferentes mendicare compellunt*; „...nemravu, a to starého nemravu, sice už plešatého, ale ten trošek prošedivělých vlasů, co

vládla mrtvým, její oheň spaloval oběti, očišťoval i svítil jako ohnivý draho-
kam v koruně její chrámové sochy. Věřící se symbolicky obětovali bohyni
na celý život, když do svatyně ukládali v drahocenných skřínkách své první
vousy (mladíci) a vrkoč vlasů (dívky). „To jsem vykonal i já ještě jako chla-
pec,“ říká Lúkiános v závěru svého pojednání, „a moje kadeř i mé jméno je
v té svatyni dosud.“²⁰,

Zatímco Lúkiános zpracoval toto téma s poněkud subjektivním vztahem
ke kultu Syrské bohyně na rozdíl od jeho zpracování Lúkia – osla, u Apuleia
explicitní subjektivismus nenacházíme přes jeho blízký a niterný vztah k Ísi-
dě. Je to dáno i tím, že se nikdy, podobně jako Lúkiános, nestylizoval do po-
sice logografa nebo historika. Episoda je poučná v tom, že nás právě upozor-
ňuje na důležitost ukotvení náboženského tématu v jistém druhu literárního
textu a jeho tradice.

Na dvou dokumentech helénistické literární produkce jsme mohli de-
monstrovat, jak téma orientálních bohů zakotvilo v literatuře této epochy,
zvláště v její římské fázi. Záleželo na naturelech daných autorů, typu žánru
a ideového zabarvení díla, na akcentaci jistých znaků, jež dané kulty posky-
tovaly. Největšího ohlasu dosáhl symbolický a alegorický výklad v dílech no-
voplatónských filosofů Porfyria, Iambicha a jejich následovníků, např. pozd-
ního mythografa Fulgentia.

BIBLIOGRAFIE

- BURKERT, Walter: *Antike Mysterien*. München: C. H. Beck 1994
DAVIDOVÁ, Rosalie: *Náboženství a magie starověkého Egypta*. Praha: BB Art 2006
DOSTÁLOVÁ, Růžena – HOŠEK, Radislav: *Antická mystéria*. Praha: Vyšehrad 1997
ELIADE, Mircea: *Mýty, sny a mystéria*. Praha: Oikoymenth 1998
GODWIN, Joscelyn: *Mystery Religions of the Ancient World*. San Francisco: Harper and
Row 1981
HELLER, Jan: *Starověká náboženství*. Praha: Kalich 1978
MOSCATI, Sabatino: *Foiničané*. Praha: Odeon 1975
NEUMANN, Erich: *The Great Mother*. Princeton: Princeton University Press 1991
ODEN, R. A.: *Studies in Lucian's De Syria Dea*. Ann Arbor 1979
ROSCHER, Wilhelm Friedrich: *Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen My-
thologie*. Leipzig 1884 – 1890

²⁰ Lúkiános, *Šlehy a úsměvy*, s. 250.

Non vidi nec fas.

Afrodita Knidská v antické textové a obrazové tradici

JAN BAŽANT · PRAHA

Non vidi nec fas. The Aphrodite of Knidos in ancient textual and pictorial traditions

ABSTRACT · The content of this article is to compare the visual and textual traditions of Praxiteles' Knidia, the famous statue of a nude Aphrodite dating from around 360 BC. Praxiteles' revolution in the depiction of the goddess was a whole series of interrelated ground-breaking innovations. One of them was that although the sculptor depicted her bare lap, he had not indicated the pubic hair or labia. Praxiteles intentionally created an approximate shape of Aphrodite. Anecdotes about the sculptor's lover, who was the model for the statue of the goddess, stressed this fact. The dissimilarity between the statue and sculptor's mistress guaranteed its link to Aphrodite. All those who came to see the statue, were thus safely protected from the fate of Tiresias or Aktaion who were punished because they saw a naked goddess. Alongside myths of these unfortunate mortals, we must put a legend about a nameless young man who decided to spend the night with Knidia. Although the statue was not the goddess, nevertheless it was closely linked with her. After the night with Knidia, the young man committed suicide. The story of Pygmalion shows that the Aphrodite was full of sympathy for the sculptor who fell in love with the statue he created. On the other hand, whoever tried to have sex with Knidia, he must be punished because the prestige of the goddess must be maintained.

KEY WORDS · Aphrodite, Praxiteles, legends

Afrodita Knidská z doby kolem roku 360 před Kristem byla v antice považována za největší umělecké dílo všech dob.¹ Slavnou mramorovou sochu, kterou vytvořil Praxitelés, antičtí Řekové a Římané nazývali důvěrně Knidie.² Originál se nezachoval, ale podobu sochy známe z pozdějších knidských mincí.

¹ Plin. *nat.* 36, 6.

² Paus. 1, 1, 3.

božská Afrodita? Tak to přeci není, nemůžeme přeci mít takové mínění o bozích, jejichž skutečnou podobu podle mne žádný člověk zobrazit nemůže.³² V náboženské praxi antických Řeků a Římanů záměna zobrazení a zobrazeného nepředstavovala žádný problém, takže se nad ní Lukianos nijak nepozastavil.³³ Velmi dobře věděl, že socha není a nikdy nemůže být božstvo, ale současně si uvědomoval, že naprosté většině lidí může jedno s druhým splývat.

Ze srovnání obrazové a textové tradice Knidie vyplývají odpovědi na otázky, které jsme si položili v úvodu. Praxitelés nesměl a ani nechtěl bohyni vidět v celé její velebnosti, takže vytvořil jenom její přibližnou podobu. Tato přibližnost byla později zdůrazněna anekdotami o sochařově milence, která byla modelem pro sochu bohyně. V těchto anekdotách šlo o to, že socha sochařovy milenky představující Afroditu nemohla být v žádném případě Afroditou. Klín Praxitelovy Knidie i soch, které podle jejího vzoru později vznikaly, je však nepřirozeně hladký, aby bylo jasné, že tato sochařská díla neodkazují na smrtelnou ženu. Jinými slovy řečeno, nepodobnost sochy sochařově milence zaručila její vazbu na Afroditu. Všichni, kdo se na sochu přijeli podívat, tím byli každopádně bezpečně ochráněni před osudem Teiresia či Aktaiona, kteří pykali za to, že spatřili nahé bohyně. Po bok těchto nešťastných smrtelníků, kteří byli v nevhodnou dobu na nevhodném místě, musíme postavit bezejmenného mladíka, který se rozhodl strávit noc s Knidií. I když socha bohyně nebyla, byla s ní těsně provázána, takže mohla přinášet smrt.³⁴ Příběh o Pygmalionovi ukazuje, že bohyně lásky měla plné pochopení pro sochaře, který se zamiloval do sochy, kterou vytvořil. Ten, kdo se však pokusil souložit s Knidií, musel být potrestán, aby prestiž bohyně zůstala zachována.

BIBLIOGRAFIE

- BAHRANI, Zainab: *The Hellenization of Ishtar. Nudity, Fetishism, and the Production of Cultural Differentiation in Ancient Art*. Oxford Art Journal 19, 2/1996, s. 3 – 16.
— *Women of Babylon. Gender and Representation in Mesopotamia*. London – New York, 2013.

³² Lukianos, *pro imaginibus*, 23. Srov. CISTARO, Maria: *Sotto il velo di Pantea. Immagini e Pro imaginibus di Luciano*. Messina 2009, s. 150–151. První doklady odlišení obrazu a jím zobrazeného boha jsou již z 5. – 4. století před Kristem: Aischyl. *Eum.* 446; Eur. *Alc.* 348ff; Plat. *nomoi* 931a.

³³ Srov. *Gods of Ancient Greece. Edinburgh Leventis Studies*. BREMMER, Jan, et alii (edd.). Edinburgh 2010, s. 126 – 151, s. 273 – 317.

³⁴ Srov. ELSNER, J., c.d., s. 120 – 121.

- BANKEL, Hansgeorg: *Knidos. Der hellenistische Rundtempel und sein Altar*. Archäologischer Anzeiger, 1997, s. 51 – 71.
- BENEDETTI, Fabrizio: *La tecnica del „vertere“ negli epigrammi di Ausonio*. Firenze 1980.
- BOARDMAN, John: *Nudity in Art*. In: *Reception of Classical Art. An Introduction*. D. Kurtz (ed.). Oxford 2004, s. 47 – 53.
- BREMMER, Jan, et alii (edd.). *Gods of Ancient Greece*. Edinburgh Leventis Studies, Edinburgh 2010.
- CISTARO, Maria: *Sotto il velo di Pantea. Images e Pro imaginibus di Luciano*. Messina 2009.
- CLAY, Jenny Strauss: *The Politics of Olympus. Form and Meaning in the Homeric Hymns*. Princeton 1989.
- CORSO, Antonio: *Prassitele: fonti epigrafiche e letterarie, vita e opere*, Vol. 2. Milano 1990. — *The Art of Praxiteles II. The Mature Years*. Roma 2007.
- ELSNER, Jaś: *Roman Eyes. Visuality and Subjectivity in Art and Text*, Princeton 2007.
- FANTHAM, Elaine: *Ovid's Metamorphoses*. Oxford 2004.
- GREEN, Roger P. H.: *The works of Ausonius. Edited with introduction and Commentary*. Oxford 1991.
- HAVELOCK, Christine Mitchell: *The Aphrodite of Knidos and Her Successors. A Historical Review of the Female Nude in Greek art*. Ann Arbor 2007.
- HERSEY, George L.: *Falling in Love with Statues. Artificial Humans from Pygmalion to the Present*. Chicago 2009.
- HINZ, Berthold: *Aphrodite. Geschichte einer abendländischen Passion*. München - Wien 1998.
- KAMPEN, Natalie B.: *Women's Desire, Archaeology, and Feminist Theory*. In: KOINE. Mediterranean Studies in Honor of R. Ross Holloway. D. Counts, A. Tuck (edd.). Oxford 2009, s. 207 – 214.
- KAY, Nigel M.: *Ausonius. Epigrams*. London 2001.
- KOUSSER, Rachel Meredith: *Hellenistic and Roman Ideal Sculpture. The Allure of the Classical*. Cambridge 2008.
- LEE, Mireille, M.: *Other „Ways of Seeing“: Female Viewers of the Knidian Aphrodite*. Helios 42/2015, s. 103 – 122.
- LLEWELLYN-JONES, Lloyd: *Aphrodite's Tortoise. The Veiled Woman of Ancient Greece*. Swansea 2003.
- MONTEL, Sophie: *Architectural Setting of the Knidian Aphrodite*. In: Brill's Companion to Aphrodite. A. C. Smith, S. Pickup (edd.). Leiden 2010, s. 251 – 268.
- NASRALLAH, Laura Salah: *Christian Responses to Roman Art and Architecture. The Second-Century Church Amid the Spaces of Empire*. Cambridge 2010.
- *The Knidian Aphrodite in the Roman Empire and Hiram Power's Greek Slave. On Ethnicity, Gender, and Desire*. In: *Prejudice and Christian Beginnings. Investigating Race, Gender, and Ethnicity in Early Christian Studies*. L. S. Nasrallah, E. Schüssler Fiorenza (edd.). Minneapolis 2010, s. 51 – 78.
- NEUMER-PFAU, Willtrud: *Die nackte Liebesgöttin. Aphroditestatuen als Verkörperung des Weiblichkeitsideals in der griechisch-hellenistischen Welt*. In: *Approaches to Iconology*. Leiden 1985 – 1986, s. 205 – 234.

- ORTOLANI, Giorgio: *Il padiglione di Afrodite Cnidia a Villa Adriana. Progetto e significato*. Roma 1998.
- PARKER, Robert: *On Greek Religion*. Ithaca – London 2011.
- PASQUIER, Alain: *Les Aphrodites de Praxitèle*. In: Praxitèle. A. Pasquier, J.-L. Martinez (edd.). Paris 2007, s. 130 – 201.
- PLATT, Verity Jane: *Facing the Gods: Epiphany and Representation in Graeco-Roman Art, Literature and Religion*. Cambridge 2011.
- POESCHEL, Sabine: *Starke Männer, schöne Frauen. Die Geschichte des Aktes*. Darmstadt – Mainz 2014.
- SALOMON, Nanette: *Making a World of Difference. Gender, Asymetry, and the Greek Nude*. In: *Naked Truths. Women, Sexuality and Gender in Classical Art and Archaeology*. A. O. Koloski-Ostrow, C. L. Lyons (edd.). London – New York 1997, s. 197 – 219.
- *The Venus Pudica. Uncovering Art History's „Hidden Agendas„ and „Pernicious Pedigrees“*. In: *Generations and Geographics in the Visual Arts. Feminist Readings*. G. Pollock (ed.). London – New York 1996, s. 69 – 87.
- SEAMAN, Kristen: *Retrieving the Original Aphrodite of Knidos*. Atti della Accademia Nazionale dei Lincei. Rendiconti Classe di scienze morali, storiche e filologiche, Ser. 9, 15/2004, s. 531 – 594.
- SMITH, Roland R. R.: *Hellenistic Sculpture*. London 1991.
- STEPHENS, Susan A.: *Callimachus. The Hymns. Edited with Introduction, Translation, and Commentary*. Oxford 2015.
- VITRY, Paul: *Etude sur les epigrammes de l'A.P. qui contiennent la description d'une oeuvre d'art*. *Revue archéologique* 24/1894, s. 317 – 364.
- YASUMURA, Noriko: *Challenges to the Power of Zeus in Early Greek Poetry*. London 2013.

Hľadanie počiatkov rímskej filozofie

PETER FRAŇO · TRNAVA

The Search for the Origins of Roman Philosophy

ABSTRACT · The paper deals with the analysis of historical events and persons that were considered to starting points for development of Roman philosophy. In the case of 2nd century B.C. the author explores two problems. First, is the question of real existence of ‚Scipionic Circle‘ (i. e. group of philosophers, poets, and politicians patronized by their namesake, Scipio Aemilianus). In the second case author deals with the one historical event from 155 B.C., when came to Rome three famous philosophers. The leader of the delegation was Carneades, head of the Academy; and he was accompanied by the heads of two other philosophical schools, Critolaus the Peripatetic and Diogenes the Stoic. In the next part of the paper author searches the influence of pythagoreanism to Roman society and philosophy. In the Forum was erected a statue of Pythagoras; in the Latin texts were elaborated the tradition of the king Numa as Pythagoras' disciple; Varro was initiated into Pythagoreanism; in the beginning of Ennius' Annales we can find traces of the Pythagorean concept of ‚metempsychosis‘. Finally, author come to the conclusion that explanation of Roman philosophy should begin from the work of Appius Claudius Caecus (consul 307 and 296 B.C.), because his Carmen probably come out of Pythagorean sources.

KEY WORDS · Cicero, Roman Philosophy, Scipionic Circle, 155 B. C., Pythagoreanism

*Sapientiae studium vetus id quidem in nostris, sed tamen ante Laeli aetatem et Scipionis non reperio quos appellare possim nominatim.*¹

M. Tullius Cicero

¹ Cicero, *Tusculanae disput.* IV, 3, 5: „Štúdium filozofie je u nás dozaista starobylé, no napriek tomu pred dobou Laelia a Scipiona nenachádzam nikoho, koho by som mohol spomenúť menovite.“

skôr s etickými motívmi gréckej epickej a dramatickej tradície.³⁵ Bez ohľadu na zdroj autorových myšlienok môžeme všetky tri výroky považovať za prvé po latinsky napísané texty s primárne filozofickým obsahom. S istou mierou nadsadenia sa Appius dá paralelne pripodobniť ku gréckej koncepcii siedmich mudrcov. V oboch prípadoch ide o mysliteľov, ktorí pôsobili v období utvárania nového spoločenského zriadenia: Boli spätí s aktívnym politickým životom, vynikali ako znalci a kodifikátori práva, mali literárne záujmy, boli fascinovaní vedou a vzdelaním v širokom zmysle slova, pričom ich skutky a život sa stali predmetom množstva legendárnych rozprávání. Ich výroky pritom zhrňali etické základy vtedajšej spoločnosti.

Appius Claudius Caecus teda predstavuje vhodný typ na post periodizačného mílnika.³⁶ Ako sa pri vysvetľovaní počiatkov dejín gréckej filozofie najskôr preberajú Thalétovi predchodcovia v radoch epickej, lyrickej či gnómickej tradície, tak by aj výkladu ranej historickej fázy dejín rímskej filozofie mala predchádzať analýza Appiových myšlienok a širšieho skúmanie vplyvu pytagoreizmu na rímsku literatúru a spoločnosť.

BIBLIOGRAFIA

- AICHER, Peter: *Ennius' Dream of Homer*. The American Journal of Philology 110/1989, č. 2, s. 227 – 232.
- DUTSCH, Dorota: *The Beginnings: Philosophy in Roman Literature before 155 B. C.* In: The Philosophizing Muse: The Influence of Greek Philosophy on Roman Poetry. M. Garani, D. Konstan (edd.). Cambridge: Cambridge Scholars Publishing 2014.
- FORSYTHE, Gary: *A Philological Note on the Scipionic Circle*. The American Journal of Philology 112/1991, č. 3.
- GRIFFIN, Miriam: *Philosophy, Politics, and Politicians at Rome*. In: Philosophia Togata I. M. Griffin – J. Barnes (edd.). Oxford: Clarendon Press 2005.
- HUMM, Michell: *Appius Claudius Caecus*. La République accomplie. Rome. École française 2005.
- MAURACH, Gregor: *Geschichte der römischen Philosophie*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 2006.

³⁵ Pozri STOESSL, Franz: *Die Sententiae des Appius Claudius Caecus*. Rheinisches Museum für Philologie, zv. 122, 1979, s. 18 – 23; MAURACH, Gregor: *Geschichte der römischen Philosophie*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 2006, s. 10 – 13; HUMM, Michell: *Appius Claudius Caecus*. La République accomplie. Rome: École française 2005.

³⁶ Analýzou diela Appia Claudia Caeca začína svoje *Dejiny rímskej filozofie* aj MAURACH, *Geschichte der römischen Philosophie*, s. 10 – 14.

- MORFORD, Mark: *The Roman Philosophers*. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group 2002.
- OLIVA, Pavel: *Řecko mezi Makedonií a Římem*. Praha: Academia 1995.
- POWELL, Jonathan: *The Embassy of the Three Philosophers to Rome in 155 BC*. In: *Hellenistic Oratory*. Ch. Kremmydas – K. Tempest (edd.). Oxford: Oxford University Press 2003.
- PROWSE, K. R.: *Numa and the Pythagoreans: A Curious Incident*. *Greece & Rome* 11/1964, č. 1, s. 36 – 42.
- SHARROCK, Alison: *Terence and Non-Comic Intertexts*. In: *A Companion to Terence*. A. Augoustakis, A. Traill (edd.). Oxford: Wiley – Blackwell 2013.
- STOESSL, Franz: *Die Sententiae des Appius Claudius Caecus*. *Rheinisches Museum für Philologie*, zv. 122, 1979, s. 18 – 23.
- STRASBURGER, Hermann: „*Der Scipionenkreis*“. *Hermes* 94/1966, s. 60 – 72.
- WILSON, Joseph: *Grex Scipionis in De Amicitia: A Reply to Gary Forsythe*. *The American Journal of Philology* 115/1994, č. 2, s. 269 – 271.
- ZETZEL, James: *Cicero and the Scipionic Circle*. *Harvard Studies in Classical Philology* 76/1972, s. 173 – 179.

Predkladaná štúdia sumarizuje niektoré obsahové črty z pripravovanej monografie, ktorá sa bude podrobne venovať skúmaniu ranej fázy dejín rímskej filozofie.

Dôležitosť latinského *decorum* pre úspešný rečnícky prejav v antike i dnes

MARCELA ANDOKOVÁ · BRATISLAVA

The importance of literary *decorum* for an efficient speech in antiquity as well as today

ABSTRACT · Literary *decorum*, also called literary propriety, is a category of rhetoric, often overlooked by contemporary speakers, although it concerns a technique as old as Homeric epics and as contemporary as the 21st century handbooks on rhetoric. Together with *latinitas*, *perspicuitas* and *ornatus* it belongs to the main virtues of elocution and as such it was defined and treated in the theoretical rhetorical manuals of ancient rhetoricians, including Aristotle, Cicero, Quintilian and others. The aim of this article is first to summarize briefly the principles of classical *decorum* in antiquity, then to show its place in the orator's speech and to point out its usage in contemporary speeches. This category of rhetoric focuses mostly on the language and style used by a particular orator with regard to their audience as well as to the circumstances and the subject matter of the speech itself. Consequently I wish to underscore what the speaker should avoid to reach success with regard to the literary propriety. Finally I try to elucidate some points in which early Christian homiletic style differed from the classical rhetorical theories and how Christian preachers managed to attain the consent of their hearers by means of using literary *decorum*. This is demonstrated first and foremost on the homiletic theory and works of Augustine of Hippo.

KEYWORDS · Aristotle's *Art of rhetoric*, the virtues of the style, literary *decorum*, ancient rhetoric tradition, Augustine's homiletic theory

„Veď ako v praktickom živote, takisto aj v reči nie je nič ťažšie ako vystihnúť, čo sa svedčí a čo nie. Gréci to nazývajú *prepon*, my zasa celkom správne ako svedčné *decorum*.“¹ Literárne *decorum* predstavuje rétorickú kategóriu, ktorá

¹ CICERO: *Orator* 21,70-71. P. Reis (ed.). Leipzig: Teubner 1932, s. 24: „Ut enim in vita sic in oratione nihil est difficilius quam quid deceat videre. Prepon appellant hoc Graeci, nos dicamus sane decorum.,; *Rečník*. In: *Reči proti Catilinovi, Filipiky a iné*. Preklad D. Škoviera. Bratislava:

komplexnosť a závažnosť témy a prispôbiť ju poslucháčom podľa situácie, pretože každá situácia a každé poslucháčstvo si vyžaduje niečo iné. Navyše, aj v rámci jednej skupiny môžu jednotlivci vnímať vhodnosť použitého jazyka rôznym spôsobom.

BIBLIOGRAFIA

- ANDOKOVÁ, Marcela: *Rečnícke umenie sv. Augustína v kázňach k stupňovým žalmom*. Bratislava: Iris 2013.
- ARISTOTELES: *Ars rhetorica*. W. D. Ross (ed.). Oxford: Oxford University Press 1959.
- *De arte poetica liber*. R. Kassel (ed.). Oxford University Press 1965.
- *Poetics*. Longinus: *On the Sublime* (Peri hypsoús). Demetrius: *On Style* (Peri hermeneias). Cambridge: Harvard University Press 1995.
- *Rétorika*. Preklad P. Kuklica. Martin: Vydavateľstvo Thetis 2009.
- AUGUSTINUS: *De doctrina christiana*. J. Martin (ed.). Turnhout: Brepols 1962.
- *Enarratio in Psalmum*. E. Dekkers, J. Fraipont (edd.). Brepols: Turnhout 1956.
- *O kresťanskej náuke*. Edícia Bibliotheca Antiqua Christiana, edičný rad Patrimonium, zv. 3. Preklad z latinského originálu, úvod a poznámky k dielu M. Andoková. In: *O kresťanskej náuke – O milosti a slobodnej vôli*. Prešov: Petra 2004, s. 19 – 168.
- *Samovravy*. Preložila K. Šotkovská. In: *Samovravy – O nesmrteľnosti duše*. Edícia Bibliotheca Antiqua Christiana, edičný rad Patrimonium, zv. 4. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity 2007.
- *Soliloquia*. W. Hörmann (ed.). Wien 1986.
- *Vyznania*. Preklad J. Kováč. Bratislava: Lúč 1997.
- CICERO: *De inventione*. In: *M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia*, zv. 2. E. Stroebe (ed.). Leipzig: Teubner 1915.
- *De officiis*. C. Atzert (ed.). Leipzig: Teubner 1963.
- *Orator*. K. Kumaniecki (ed.). Leipzig: Teubner 1995.
- *Orator*. P. Reis (ed.). Leipzig: Teubner 1932.
- *Rečník*. In: *Reči proti Catilinovi, Filipiky a iné*. Preklad D. Škoviera. Bratislava: Tatran 1982, s. 9 – 79.
- HEINRICHS, Jay: *Rétorika pro každého*. Brno: Computer Press 2009.
- HORKA, Róbert: *Parabola ako styčný bod medzi biblickým a pohanským antickým textom v Augustínovom Komentári ku Prológu Jánovho evanjelia*. In: *Sväté Písmo ako duša teológie*. Bratislava: Dobrá Kniha 2015, s. 91 – 100.
- IULIUS VICTOR: *Ars rhetorica*. R. Giomini – M. S. Celentano (edd.). Teubner 1980.
- KASTER, Robert A.: *Guardians of Language: The Grammarians and Society in Late Antiquity*. Berkeley: University of California Press 1997.
- LANCEL, Serge: *Saint Augustin*. Paris: Librairie Arthème Fayard 1999.
- LAUSBERG, Heinrich: *Handbook of Literary Rhetoric: A Foundation for Literary Study*. D. E. Orton, R. D. Anderson (edd.). Leiden: Brill 1998.
- QUINTILIANUS: *Institutio oratoria*. L. Radermacher, V. Buchheit (edd.). Leipzig: Teubner 1985.

- QUINTILIANUS: *Základy rétoriky*. Preklad V. Bahník. Brno: Odeon 1985.
- RUTHERFORD, Ian: *Decorum 1. Rhetoric*. In: Historisches Wörterbuch der Rhetoric, zv. 2. G. Ueding et al. (edd.). Darmstadt: Walter de Gruyter 1994, s. 423 – 434.
- VERTANOVÁ, Silvia – ANDOKOVÁ, Marcela – ŠTUBŇA, Pavol – MOYŠOVÁ, Stanislava: *Tlmočník ako rečník*. Bratislava: Univerzita Komenského 2015.

Básnik Vergílius a latinský humanizmus na Slovensku

DANIEL ŠKOVIERA · BRATISLAVA

Poet Vergilius and Latin humanism in Slovakia

ABSTRACT · The influence of the Roman poet Vergil only reached the Kingdom of Hungary during the reign of Mathias Corvinus. It also grew in the second phase of Latin humanism when the reformation offensive was launched. Vergil's quotations can be found within textbooks (Melanchthon, Alvarez) and printed editions in both private and institutional libraries. However, evidence of philological interest is quite rare. Only in the 19th century, the works of Ján Kollár consciously follow Vergil's poetry. Thus, thanks to Kollár, Vergil participates in the birth of modern Slovak literature.

KEYWORDS · Peter de Stolln, Mathias Corvinus, humanism, libraries, philology

„V Ríme vládol mocný a bohatý Octavianus, ale bol chamtivý po zlate a striebre. V Ríme bol aj jeden majster, ktorý sa volal Vergílius a vyznal sa v čiernom umení. Rímski občania ho žiadali, aby niečo urobil, žeby poznali svojich nepriateľov a mohli sa pred nimi uchrániť. Postavil teda vysokú vežu a okolo vrcholu veže tolko sôch, koľko krajín mal podrobených Rím. ... Potom majster Vergílius urobil ešte pre chudobných ľudí veľký oheň, ktorý ustavične horel, aby sa mohli zohriať, a pri ohni fontánu, aby sa v nej mohli osviežiť alebo pri ohni okúpať.“¹

Stredovek spravidla ukazoval nie Vergília básnika, ale čarodejníka a vešťača. Prispel k tomu aj dominantný variant mena Virgilius, ktorý splodil veľa ľudových etymológií. Preto sa ešte aj v neskorom stredoveku tak často kreslí obraz veľikána rímskej i svetovej literatúry v magických farbách. Nielen populárne zbierky typu *Gesta Romanorum*, z ktorej pochádza práve citovaný fragment

¹ *Rímske príbehy*. Prel. J. Minárik, H. Májeková, M. Kerulová. Bratislava: Mladé letá 1981, s. 141. Príbeh sa nenachádza v klasickom vydaní latinského textu *Gesta Romanorum*. H. Oesterley (ed.). Berlin: Weidmannische Buchhandlung 1872.

Vergílius u nás zohral za klasicizmu. Ako učiteľ Jána Hollého, prekladateľa antických básnikov a prvého tvorca skutočných klenotov našej literatúry, napokon Vergílius asistoval pri zrode našej novodobej kultúry, pri prvých prejavoch jej vlastného jazyka.

BIBLIOGRAFIA

- ALMÁSI, Gábor – GÁBOR-KISS, Farkas: *Humanistes du Bassin des Carpates, II. Johannes Sambucus*. Turnhout: Brepols 2014.
- BALEGOVÁ, Jana: *Strenuus Musarum miles Juraj Wener*. Sambucus VI/2010, s. 70 – 87.
- BERLÁSZ, Jenő: *Dernschwam János könyvtára*. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár 1964.
- Bohuslai Hassensteinii a Lobkowitz Epistulae. II. Epistulae ad familiares. Ediderunt D. Martínková, J. Martínek. Lipsiae: Teubner 1980.
- COMPARETTI, Domenico: *Virgilio nel medio evo*, Firenze 1937 a 1941, I., s. 239 – 283.
- CURTIUS, Ernst Robert: *La littérature européenne et le Moyen Age latin*. Paris 1956.
- ČAPLOVIČ, Ján: *Bibliografia tlači vydaných na Slovensku do roku 1700*, I. Martin: Matica slovenská 1972.
- Georgius Koppay: *Opera omnia – Juraj Koppay, Zbrané spisy*. Edidit / preložil M. Okál. Bratislava: Veda 1980.
- Gesta Romanorum*. H. Oesterley (ed.). Berlin: Weidmannische Buchhandlung 1872.
- GLUCHMAN, Vasil: *Erazmus Rotterdamský a Ján Milochovský: Dve humanistické koncepcie kresťanskej etiky politiky*. Filozofia 65/2010, č. 10, s. 979 – 989.
- Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. a 16. storočí*. L. Holotík, A. Vantuch (edd.). Bratislava: Veda 1967.
- Iani Pannonii Opera quae manserunt omnia. Vol. I. Epigrammata*. Edidit Iulius Mayer, similia addidit Ladislaus Török. Budapest: Balassi 2006.
- IVÁNYI, Béla: *Az írás és könyvek Eperjesen a XV. – XVI. században*. Magyar Könyvszemle 1971.
- KARDOS, Tibor: *L'humanisme de Dante à la rencontre du Moyen Age et de la Renaissance*. In: *Littérature de la Renaissance à la lumière des recherches soviétiques et hongroises*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1978.
- Krátka správa o podivuhodných vodách Uhorska*. In: *Latinský humanizmus*. Bratislava: Kalligram 2008. Slovenský preklad Jana BALEGOVÁ, s. 167 – 192.
- KUZMÍK, Ján: *Slovník starovekých a stredovekých autorov, prameňov a knižných skriptorov so slovenskými vzťahmi*. Martin: Matica slovenská 1983.
- MINÁRIK, Jozef: *Baroková literatúra*. Bratislava: SPN 1984.
- NOVACKÁ, Mária: „Chvála básnického umenia,“ (*Laudes artis poeticae, 1461*) z pera Levočana Christophora Petschmessingsloera. *Forum historiae* 2/2008, č. 1.
- Od kráľovstva ducha ku kráľovstvu človeka*. Zost. (M. Hamada) a M. Novacká. Bratislava: Tatran 1986.
- MIKLEŠ, Ján: *Ján Duchoň, bystrický humanistický pedagóg v prvej polovici 17. st.* *Acta facultatis paedagogicae Banská Bystrica; Pedagogika* 3. Bratislava: SPN 1971.

- OKÁL, Miloslav: *Antická metrika a prekladanie gréckej a latinskej poézie do slovenčiny*. Bratislava: Slovenský spisovateľ 1990.
- *Bratislavský humanista Juraj Purkircher (1535 – 1578)*. *Vlastivedný časopis* 28/1979, č. 2, s. 72.
- *Burleyove Životy filozofov v bratislavskom kódexe*. *Listy filologické* 103/1980, č. 4, s. 222 – 232.
- *Pavol Rubigallus, štiavnický latinský básnik*. *Vlastivedný časopis* 29/1980, s. 2, s. 70 – 73.
- *Život a dielo Martina Rakovského, II*. Martin: Matica slovenská 1984, s. 60 – 68.
- ORTVAY, Theodor: *Geschichte der Stadt Pressburg, II/4*. Pozsony 1903.
- Pannoniae luctus quo principum aliquot et insignium virorum tristes atque funestis casus deplorantur*. Cracoviae: Hieronymus Vietor 1544, s. A V^r.
- PASJAR, Štefan: *Dejiny knižníc na Slovensku*. Bratislava: SPN 1977.
- Paulus Rubigallus, Carmina*. M. Okál (ed.). Lipsiae: Teubner 1980.
- REPČÁK, Juraj: *Knihy, knižnice a kníhtlačiarstvo v Bardejove*. Knižný zborník 1/1968.
- Rímske príbehy*. Prel. J. Minárik, H. Májeková, M. Kerulová. Bratislava: Mladé letá 1981.
- SOPKO, Július: *Devotio moderna a jej podoby na Slovensku*. In: *Trnavská univerzita 1635 – 1777*. J. Šimončíč (ed.). Trnava: 1997, s. 281 – 284.
- *Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach*. Martin: Matica slovenská 1981.
- SUERBAUM, Werner: *Vita Vergiliana – Accessus Vergiliani – Zauberer Vergilius*. In: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*. H. Temporini, W. Haase (edd.). Berlin-New York: de Gruyter 1981, II, Bd. 31/2, s. 1156 – 1262.
- ŠKOVIERA, Daniel: *Bardejovčan Valentín Ecchius a jeho učebnica Ars versificandi. Príspevok k dejinám latinskej humanistickej literatúry na Slovensku*. Bratislava: Stimul 2002.
- *Sprüchensammlung Apophthegmata von Erasmus in der Bearbeitung von Leonard Stöckel*. Zborník FiF UK Graecolatina et orientalia IX-X, s. 87 – 112; preklad zbierky v knihe *Latinský humanizmus*. D. Škoviera (ed.). Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV 2008.
- *Žiaci Stöckelovej humanistickej školy a ich vklad do literárnych dejín Slovenska*. In: *Hľadanie zmyslu. Dielo literárneho vedca, kritika a historika kultúry Milana Hamađu a hodnotové kritériá*. Bratislava: Literárna nadácia Studňa 2003, s. 154 – 166.
- TÓTH-SZABÓ, Pál: *Szatmári György primás 1457 – 1524*. Budapest: Athenaeum 1906.
- VANTUCH, Anton: *Ján Sambucus. Život a dielo renesančného učenca*. Bratislava: Veda 1975.

Štúdia vznikla v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA 1/0627/15 *Latinská humanistická literatúra v kontexte politickej propagandy*.

Ciceronián Krištof Preyss Pannonius (1515 – 1590)

SVORAD ZAVARSKÝ · BRATISLAVA

The Ciceronianism of Christophorus Preyss Pannonius (1515 – 1590)

ABSTRACT · Christophorus Preyss, a native of Bratislava, is the author of *M. T. Ciceronis vita et studiorum rerumque gestarum historia ex eius ipsius libris testimoniisque potissimum observata atque conscripta* and *Oratio de imitatione Ciceroniana* (Basel 1555). These works make him part of the Renaissance Ciceronian debate, especially its later phase. Preyss studied at the humanist school of Golderg and at the university of Wittenberg where he obtained a master's degree on 19 September 1538. He became a member of the Wittenberg circle of poets which gathered round Melanchthon. He maintained a frequent correspondence with Melanchthon until the reformer's death. He resumed his academic life in 1579, becoming Professor of eloquence at the University of Königsberg. Preyss's *Oratio* is to a great measure modelled on Bembo's letter to Pico dated 1 January 1513. The main difference between the two, however, lies in their attitude towards the extent of imitation and emulation. Whilst Preyss limited himself to a humble following of Cicero, Bembo sought not only to equal but also to surpass his model. Several of Preyss's utterances let us draw parallels between his notion of the imitation of Cicero and the concept of the imitation of Christ. The paper closes with a tentative, incomplete list of Preyss's works.

KEY WORDS · Christophorus Preyss Pannonius, Ciceronianism, imitation, sixteenth century

Pred päťsto rokmi sa v Bratislave narodil humanista, právnik, lekár, profesor poetiky a rétoriky, ciceronovec Krištof Preyss Pannonius.¹ Preyss je autorom životopisu M. T. Cicerona (*M. T. Ciceronis vita, et studiorum, rerumque gestarum*

¹ Štúdia vznikla v roku 2015. Všetky biografické údaje čerpám z Preyssovho diela, súvекých tlačí a z dostupnej sekundárnej literatúry. Archívny výskum som zatiaľ neuskutočnil. Preyss vo Wittenbergu údajne získal doktorát medicíny. Por. VÁMOSSY, Stephan: *Beiträge zur Geschichte der Medicin in Preßburg*. Pozsony – Preßburg: In Commission der k. u. k. Hof- u. k. acad. Buchhandlung

BIBLIOGRAFIA

- BECMANN, Johannes Christoph: *Notitia Universitatis Francofurtanae*. Francofurti ad Viadrum: Impensis Jeremiae Schrey & Joh. Christoph. Hartmann 1707.
- DELLANEVA, Joann – DUVICK, Brian: *Ciceronian Controversies*. Cambridge – London: The I Tatti Renaissance Library – Harvard University Press, 2007.
- ERNESTI, Johannes Augustus: *Io. Alb. Fabricii Bibliotheca Latina nunc melius delecta, rectius digesta et aucta*. Tom. 1. Lipsiae: Apud Weidmanni Heredes et Reichium 1773.
- FRAKNÓI, Wilhelm: *Melanchtons Beziehungen zu Ungarn*. Budapest: Franklin-Verein 1874.
- HALLBAUER, Fridericus Andreas: *Collectio praestantissimorum opusculorum de imitatione oratoria*. Ienae: Impensis Christiani Francisci Buchii 1726.
- HEYLMANN, Sebastianus: *Epithalamion Christophori Preys Panonii*. Francofordiae ad Oderam 1541.
- HÖHLE, Michael: *Universität und Reformation: Die Universität Frankfurt (Oder)*. Bonner Beiträge zur Kirchengeschichte, Bd. 25. Köln – Weimar – Wien: Böhlau 2002.
- KAISER, Wolfram – VÖLKER, Arina: *Medizin und Naturwissenschaften in der Wittenberger Reformationsära*. Halle: Martin-Luther-Universität 1982.
- Latinský humanizmus*. D. Škoviera (ed.). Bratislava: Kaligram 2008.
- LESZCZYŃSKA, Agnieszka: *From Spiš to Royal Prussia – the Creative Development of Johannes Celscher*. Musicology Today 2/2005, s. 38.
- LILIENTHAL, Michael: *Historische Beschreibung des Thums, oder der Cathedral-Kirchen der Stadt Kneiphoff-Königsberg*. Königsberg: Reußner 1716.
- PEUCER, Caspar: *Lectori*. In: PREYSS, Christophorus: *Ciceronis vita*. Basileae 1555.
- PIGMAN, George W.: *Versions of Imitation in the Renaissance*. Renaissance Quarterly 33/1980, č. 1
- Poetae Germani & exteri. Historici rerum Germanicarum. I(uris) Consulti recentiores. Medici*. Gorlicii: Excudebat Ambrosius Fritsch 1574.
- PREYSS, Christophorus: *Oratio de imitatione*. Basileae: Per Ludovicum Lucium 1555.
- SAUBERT, Johannes: *Epistolarum Philippi Melancthonis liber quintus*. Norimbergae: Enterus 1646, s. 280 – 329.
- TUNBERG, Terence: *Ciceronian Latin: Longolius and Others*. Humanistica Lovaniensia 49/1997.
- VÁMOSSY, Stephan: *Beiträge zur Geschichte der Medicin in Preßburg*. Pozsony-Preßburg: In Commission der k. u. k. Hof- u. k. acad. Buchhandlung Karl Stamfel 1902.
- VARGA, András: *A königsbergi egyetem magyar diákjai (1548 – 1715)*. In: Lymbus. Művelődéstörténeti Tár VI. I. Monok, Á. Petneki (edd.). Szeged: Scriptum Rt. 1999.
- ZERNECKE, Jacob Heinrich: *Thornische Chronica*, 2. verm. Auflage. 1726.

Príspevok je výsledkom projektu VEGA 2/0170/12 *Polemická teológia a jej kontexty na Slovensku v novoveku*.

Columna Lippaiana – druhý panegyrik súboru *Tyrnavia crescens* venovaný Jurajovi Lippaiovi

JOZEF KORDOŠ · TRNAVA

Columna Lippaiana – the second panegyric in the collection *Tyrnavia crescens* dedicated to George Lippai

ABSTRACT · In the 1707, a work *Tyrnavia crescens* was published by the University Press of the Universitas Tyrnaviensis, the Jesuit university founded in Trnava (Tyrnavia, Tyrnau, Nagyszombat) by Cardinal Peter Pazmany in 1635. According to a contemporary custom, this work was published to honour a solemn graduation of the fresh doctors of the year that took place on 30th August 1707 in Trnava. The work is anonymous; however, it is ascribed to Stephanus Csiba SJ, an erudite Jesuit, since he was at that time professor of poetics and rhetoric at the Universitas Tyrnaviensis. The five patrons of Trnava chosen to be celebrated in this panegyric are Cardinal Peter Pazmany, Archbishops of Ostergom, George Lippay and George Szelepcsényi, Archbishop of Kalocsa John Telegdy, and Bishop of Eger Ferdinand Pálffy. However, the work itself does not consist of five panegyric speeches, as one might infer from its title and from the number of the addressees, since the fourth and the shortest speech is dedicated to both John Telegdy and Ferdinand Pálffy. The paper will focus on the second panegyric dedicated to Archbishop George Lippay.

KEYWORDS · Stephanus Csiba, *Tyrnavia crescens*, baroque rhetoric, panegyric, Georgius Lippai, Universitas Tyrnaviensis

V roku 1707 vydala trnavská univerzitná tlačiareň dielko s názvom *TYRNAVIA CRESCENS sive quinque Ungariae antistitum de Urbe hac Academica, literisque praecipue meritorum gloriosa memoria panegyricè celebrata*.¹ Z titulného listu sa okrem názvu diela dozvedáme, že tento „pamätník slávy piatich

¹ [Stephanus Csiba, SJ]: *TYRNAVIA CRESCENS sive quinque Ungariae antistitum de Urbe hac Academica, literisque praecipue meritorum gloriosa memoria panegyricè celebrata*. Tyrnaviae, Typis Academicis 1707.

Keďže Čiba venoval svoje dielo čerstvým absolventom, text mal určite aj didaktický rozmer, pretože ako príklady využívania rétorickej teórie v praxi (ktoré väčšina súvекých manuálov čerpá obyčajne z Ciceronovho diela) by sa dali veľmi ľahko využiť pasáže z Čibovho textu.

Čibov text je však vysoko reprezentatívny aj v tom zmysle, že zrkadlí vysokú úroveň autorovej vzdelanosti a jeho schopnosti tvorivo písať v určitom žánri, úroveň, ktorá sa zjavne považovala za štandard pre takú inštitúciu, akou bola historická Trnavská univerzita.

BIBLIOGRAFIA

- CETTO, Ignatius Franciscus Xavierius: *Virtus coronata divi Ladislai I. Hungariae regis, inclityae nationis Hungaricae tutelar, triginta novem orationibus panegyricis celebrata*. Viennae: Typis Andreae Heyinger 1693.
- [CSIBA, Stephanus]: *Tyrnavia crescens sive quinque Ungariae antistitum de Urbe hac Academica, literisque praecipue meritorum gloriosa memoria panegyricis celebrata*. Tyrnaviae, Typis Academicis 1707.
- *Tyrnavia nascens sive Bela II. Rex Hungariae, cognomento Caecus, Tyrnaviae conditor, grata Camoena celebratus*. Tyrnaviae: Typis Academicis 1706.
- *Stephanus Csiba – Tyrnavia nascens = Štefan Čiba – Zrod Trnavy*. Na vydanie pripravil a preložil Jozef Kordoš. Trnava: Filozofická fakulta TU 2011.
- DUBOVSKÝ, Ján Milan: *Trnava v historiografii Trnavskej univerzity*. In: Trnava a rozvoj kultúry. Trnava 1988.
- *Začiatky Trnavy podľa dvoch eposov*. In: J. Šimončič a kol.: Trnava 1988. Bratislava: Obzor 1991.
- GARROD, Raphaële: *The Jesuit Ratio studiorum (1599 Edition): Prescribed Texts: Grammar, the Humanities, Rhetoric, and Philosophy*. In: Brill's Encyclopaedia of the Neo-Latin World, Micropaedia. Ph. Ford, J. Bloemendal, CH. Fantazzi (edd.). Leiden: Brill Academic Publishers 2014, s. 1009 – 1011.
- HOLOŠOVÁ, Alžbeta: *Rektori 1635 – 1777, 1992 – 2010*. In: Dejiny Trnavskej univerzity 1635 – 1777, 1992 – 2010. J. Šimončič, A. Hološová (edd.). Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis 2010.
- JURÍKOVÁ, Erika: *Columba laureata. Panegyrické tlače z produkcie trnavskej univerzitnej tlačiarne*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku a Filozofická fakulta Trnavskej univerzity 2014.
- KLECKER, Elizabeth: *Lateinische Habsburg – Panegyrik in Drucken der Universität Trnava*. Kniha 2000 – 2001. Martin: SNK 2002, s. 95 – 108.
- KORDOŠ, Jozef: *Tyrnavia crescens – a rhetorical exercise or an artwork of imitation?* In: Acta Conventus Neo-Latini Upsaliensis. A. Steiner-Weber (ed.). Leiden: Brill 2012, s. 571 – 580.
- *Tyrnavia crescens: Panegyrik Štefana Čibu z pohľadu súvekej rétoriky*. Sambucus VI/2010, s. 115 – 125.

- LUKÁCS, Ladislaus: *Catalogus Generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Iesu (1551 – 1773)*. Pars I., A – H. Romae 1987.
- Manuductio ad eloquentiam seu via facilis ad assequendam iuxta praecepta Soarii artem rhetoricam ex classicis authoribus desumpta et ad usum eorum, qui oratoriam hanc scientiam, seu profanam seu sacram profitentur accomodata. Nuper utini in lucem edita, nunc vero recusa. Tyrnaviae: Typis Academicis 1709.
- POMEY, Franciscus: *Novus candidatus rhetoricae, altero se candidior, comptior*. Cervariae ex Officina Pontificiae ac Regiae Universitatis per Emmanuelem Ibarra 1748.
- SIPEKIOVÁ, Nicol: *Portrét arcibiskupa Juraja Lippaia v podaní Mateja Bela*. In: Matej Belo osobnostiach a hradoch (v tlači).
- ULČINAJTĚ, Eugenija: *Teoria retoryczna w Polsce i na Litwie w XVII wieku. Proba rekonstrukcji schematu retorycznego*. Wrocław: PAN 1984
- ZAVARSKÝ, Svorad: *Some Notes on I. F. X. Cetto's Collection of Thirty-Nine Panegyrics on St. Ladislav (Vienna, 1655 – 1693)*. In: Slovakia and Croatia. Historical Parallels and Connections (until 1780). V. Kucharská, S. Kuzmová, A. Mesiarkin (edd.). Bratislava: Post Scriptum 2013, s. 372 – 380.
- ZELLIGER, Aloysius: *Pantheon Tyrnaviense bibliographicam continens recensionem operum typis Tyrnaviensibus aa. 1578—1930 editorum, iconibus nonnullis illustratum*. Tyrnaviae: Typis soc. S. Adalberti 1938.

Stret antiky a kresťanstva v prológu politickej príručky Jána Webera *Lectio principum*

ERIKA BRODŇANSKÁ · PREŠOV

The convergence of the Antiquity and Christianity in the prologue to the *Lectio Principum* by Jan Weber

ABSTRACT · The publishing of political treatises on the territories of the present-day Slovakia in the 17th century was unusual and rather incidental. One of such treatises is the trilogy on political thinking by Jan Weber (1612 – 1684), a renowned doctor and pharmacist from Prešov. Weber's prologue to the *Lectio Principum* (1665) reflects the Baroque standards of scientific writing, i.e. it is simultaneously religious and worldly in nature. Although the prologue is structurally homogeneous, we can distinguish two parts that differ in content. The first part is general and philosophical, dealing with the need to know oneself. The other focuses on Prešov (lat. Eperiesinum). However, both parts of the prologue use the Antiquity as their reference point to start the argumentation, all the while the end refers to the Bible. Weber is not an original author in other regards either. When framing the structure of the text and its content as well as when using examples, he probably drew inspiration from the Aegidio Albertino's introduction to the work of Antonio de Guevara. The references to Antiquity underline the willingness of the author to write in the Humanistic tradition. Weber skillfully made use of the authority of the author two centuries his predecessor; and, in harmony with the Baroque literary tradition, he manifested his religiosity both in intimate sphere and in public matters.

KEYWORDS · Jan Weber, *Lectio principum*, mirror for princes, Antiquity, Christianity

V 17. storočí bolo na území dnešného Slovenska vydávanie medicínskych príručiek či vedeckých politických rozpráv viac-menej náhodné, resp. lokálne. Dôvodom boli nielen vysoké vydavateľské náklady, ale aj finančne menej náročný dovoz kníh zo zahraničia. Napriek tomu bola v tlačiarňi Brewerovcov v Levoči vydaná medicínska príručka o more i politická trilógia významného

Ako sme už poukázali, prológ *Kniežacieho čítania* sa delí na dve časti. Líšia sa obsahom, ale vyznačujú sa jednotnou štruktúrou. V prvej časti, všeobecnej a ladenej skôr filozoficky, i v druhej, zameranej na mesto Prešov, stavia Weber východiská na antických reáliách; odkazuje na diela antických autorov, na významné osobnosti, reflektuje mytologické príbehy či rímsky kalendár. V závere však obracia pozornosť na biblické texty. Kým úvodné časti majú akcentovať učenosť, ktorá oprávňuje poučovať druhých, záver dokladá vieru opretú o Bibliu. Weber nie je originálnym autorom v dnešnom zmysle slova. V používaní príkladov i v štruktúre a obsahu prológu sa zrejme inšpiroval Albertinovou dedikáciou k dielu Antonia de Guevaru. Albertinove príklady z antiky však rozvinul, vysvetlil a doplnil, obsah prológu prispôbil svojim potrebám a nad rámec Albertinovej dedikácie zaradil odkazy na biblické texty. Návratom k antike nadviazal Weber na humanistov, vo svoj prospech využil autoritu ani nie o dve storočia staršieho spisovateľa a súčasne, v zhode s literárnou produkciou baroka, deklaroval vyššiu hladinu vnútorne prežíanej i navonok manifestovanej religióznosti.

BIBLIOGRAFIA

- BARTUNEK, Anton: *Život a dielo lekárniky Jána Webera [1612-1684]*. Bratislava: Osveta 1984.
- BUBRYÁK, Orsolya: *Ein bürgerlicher Mäzen in dem 17. Jahrhundert: Johannes Weber (1612 – 1684), Stadtrichter von Prešov*. ARS 39/2006, č. 2, s. 185 – 192.
- BUESCU, Ana Isabel: *Corte, Poder e Utopia: O Relox de Príncipes (1529) de Fr. Antonio de Guevara e a sua fortuna na Europa do século XVI*. Estudios Humanísticos. Historia 8/2009, s. 69 – 101.
- Gesta Romanorum*. Cap. CIII. [Köln: Ulrich Zell], [po 1470]. [Dostupné on-line.]
- GUEVARA, Antonio – ALBERTINUS, Aegidius: *Guldene Sendtschreiben 1, 3*. München 1598, 1615.
- ALBERTINUS, Aegidius: *Guldene Sendtschreiben 3*. München 1615.
- *Guldene Sendtschreiben. Weilandt deß Hochwürdigenn unnd Wolgebornen Herrn Antonii de Guevara, Bischofens zu Mondonedo, Kayfers Caroli deß V. Raths, Hoffpredigers unnd Chronisten, darinn viel schöne Tractätl, subtile discursen, artliche Historien, herzliche antiquiteten, unnd lauter gute exemplarische Sachen begriffen, so allen und jeglichen, hohen und nidern, Geistlich unnd Weltlichen Standes Personen, vast kurtzweilig, annemblich unnd nützlich zulesen. Durch Der Fürstl. Durchl. in Bayern Hoffrahts Secretarium Egidium Albertinum, aus der Hispanischen in die Deutsche Sprach auffß fleissigist verwendt*. Hrsg. von Aegidius Albertinus. München: Berg 1598 [dostupné on-line].

- HARGITTAY, Emil: *Die Fürstenspiegel in Ungarn im 17. Jahrhundert*. Berliner Beiträge zur Hungarologie, 6/1993, s. 57 – 74 [dostupné on-line].
- HARGITTAY, Emil: *Zur Geschichte der deutschen Literatur in Ungarn: Johann Weber (1612 – 1684)*. Berliner Beiträge zur Hungarologie 7/1994, s. 77 – 94 [dostupné on-line].
- CHIMARRHAEUS, Jacobus: *Liberti Houthemij Leodini Sacellani Caesarei, De Politici Magistratus ...* Praegae 1585.
- ISKROVÁ, Daniela: *Exegeticko-teologický komentár k prvému Jánovmu listu*. Ružomberok: Filozofická fakulta 2008.
- JORDANUS, Thomas: *Pestis phaenomena seu De iis quae circa febrem pestilentem apparent exercitatio*. Francofurti: Andreas Wecheliu 1576 [dostupné on-line].
- Lectio Principum, hoc est Politica manu ductio, quo pacto juveni gubernatori christiano, verae juxta pietatis ac virtuosae vitae, laudabilisque regiminis ratio praemonstrari commode queat*. Leutschoviae: Typis Haered: Brev., 1665.
- LICHNEROVÁ, Lucia: *Prínos prešovského lekára a lekárniky Jána Webera do tlačenej produkcie 17. storočia na Slovensku*. Studia Bibliographica Posoniensia I/2008, s. 129 – 140.
- MARCONVILLE, Jean: *La Manière de bien policer la république chrestienne: contenant l'estat et ...* Paris 1562.
- MAREČKOVÁ, Marie: *Společenská struktura Prešova v 17. století*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně 1984.
- Marek. *Komentáre k Novému zákonu*. P. Dubovský (ed.). Trnava: Dobrá kniha 2013.
- MINÁRIK, Jozef: *Dejiny slovenskej literatúry 1*. Bratislava: SPN 1985.
- NECHUTOVÁ, Jana – STEHLÍKOVÁ, Dana: *Stručné dějiny latinské literatury středověku*. Praha: Arista – Baset 2013.
- PONTANUS, Johannes: *Einfeltiger und gar kurtzer Bericht / was man in den schweren Pestilentz Leufften gebrauchen sol / beydes zur Praeservation und Curation. Das erste Tractetlein / dermal eins zu Weymar in gefährlichen anfallenden Sterbens Leufften gestellt / und vielen guten Freunden mitgeteilet. Jetzo mit Fleis ... zuzammen gebracht, und menniglichen zu Trost publiciret ... durch ... Johann Vuittichium Vinariensem*. Leipzig: [Hans Steinman] 1585 [dostupné on-line].
- ŠMATLÁK, Stanislav: *Dejiny slovenskej literatúry I. (9. – 18. storočie)*. Bratislava: Literárne informačné centrum 2002.
- ŠPIESZ, Anton: *Ilustrované dejiny Slovenska*. 2. vyd. Bratislava: Perfekt 2002.
- ŠVAGROVSKÝ, Štefan – ONDREJOVIČ, Slavomír: *Prvé pokusy o slovenskú lekársku a lekárnícku terminológiu*. Slovenská reč 68/2003, č. 4, s. 193 – 206.
- TIBENSKÝ, J. et. al.: *Bibliografia prírodných, lekárskeých a technických vied na Slovensku do roku 1850*. I. časť. Martin: Matica slovenská 1976.
- ZAMAROVSKÝ, Vojtech: *Bohovia a hrđinovia antických bájí*. Bratislava: Mladé letá 1980.

Táto publikácia bola vytvorená realizáciou projektu KEGA 011PU-4/2015 Dejiny etiky na Slovensku I. (16.-18. storočie).

Theatrum Neolatinum. Latinské divadlo v českých zemích. Nová ediční řada ve světle bádání o školském divadle raného novověku

ALENA BOČKOVÁ · KATEŘINA BOBKOVÁ-VALENTOVÁ
MAGDALÉNA JACKOVÁ · PRAHA

Theatrum Neolatinum. Latin Theatre in the Bohemian Lands. New Editorial Project in the Context of Early Modern School Theatre Research

ABSTRACT · Plays created as a part of the educational process are a significant European phenomenon, which influenced the development of both education and theatre. Edition of these dramatic texts is vital for the research of school theatre; however, it is always conditioned by the preserved material. The editions of Jesuit drama to date have mostly focused on model and celebratory plays, works of renowned personalities or texts written in the first decades of the order's operation. The researchers' preference of printed production is not only the product of their interest in potentially more valuable texts, but also stems from a poor state of preservation of the other types of plays. Apparently, the ordinary dramatic texts, performed every year by individual college classes, have only been preserved in Central Europe. The Bohemian lands offer unique manuscript corpuses of this type of drama from the colleges in Český Krumlov, Uherské Hradiště, Kłodzko and Nové Město in Prague, which contain texts written from 1680s to 1750s. None of these plays have been made accessible in the form of a critical edition – an omission the new editorial project *Theatrum Neolatinum* is trying to amend. Two volumes have been published so far: *St. John of Nepomuk on Jesuit School Stage* presents texts and synopses of plays concerning this particular saint, and *The Gentlest Pallas* presents a selection of plays intended for the grammatical classes of Jesuit colleges, with emphasis on thematic analysis.

KEYWORDS · school theatre, Neo-Latin drama, Jesuit schools, critical edition, St. John of Nepomuk

Ač lze v latinské dramatické tvorbě jistě najít texty určené primárně recipientům z řad vzdělaneckých elit, musíme konstatovat, že těžiště její funkce v rané novověké společnosti bylo jinde. Poskytovala reprezentativní tvář řadě slavnostních představení duchovního i světského určení a její nejpodstatnější část

- BALBINUS, Bohuslaus: *De B. Joanne Nepomuceno, ecclesiae metropol. Pragensis S. Viti Canonico, Presb., Martyre Pragae et Nepomuci in Bohemia*. In: *Acta Sanctorum*. Tom. III. Maji. G. Henschenius, D. Paperbrochius (edd.). Antverpiae 1680, s. 667 – 680.
- Baroque Theatre in Hungary. Education and Entertainment*. J. Demeter (ed.). Budapest: Protea Cultural Association 2015.
- BLOEMENDAL, Jan: *Neo-Latin Drama*. In: *Brill's Encyclopaedia of the Neo-Latin World*. Ph. Ford, J. Bloemendal, Ch. Fantazzi (edd.). Leiden – Boston: Brill 2014.
- BOBKOVÁ [-VALENTOVÁ], Kateřina: *Jezuitské školské divadlo v pražské klementinské koleji ve 20. letech 18. století*. Pražský sborník historický 32/2003, s. 148 – 157.
- BOČKOVÁ, Alena – JACKOVÁ, Magdaléna et al.: *Sv. Jan Nepomucký na jezuitských školních scénách*. Praha: Academia 2015.
- *Das Bild des Herrschers auf der Jesuitenbühne*. In: *Bohemia Jesuitica 1556-2006*. P. Cemus a kol. (edd.). Praha: Karolinum 2010, s. 925 – 934.
- *Divadlo na žateckém gymnáziu*. In: *Náboženské divadlo v raném novověku*. P. Polehla, J. Hojda (edd.). Ústí nad Orlicí: Oftis 2011, s. 43 – 59.
- *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*. Praha: Karolinum 2006.
- *Literární činnost jezuitských gymnaziálních učitelů určená škole (na příkladu uherskohradištského gymnázia ve 30. letech 18. století)*. *Studia Comeniana et historica* 36/2006, č. 75 – 76, s. 179 – 186.
- BOČKOVÁ, Alena – ZDICHYNEC, Jan: *Der heilige Nepomuk auf der Jesuitenbühne – ein Editionsprojekt*. In: *Bohemia Jesuitica 1556-2006*. P. Cemus a kol. (edd.). Praha: Karolinum 2010, s. 947 – 962.
- *From sanctulus to sacer: Suggested Typology of Jesuit School Plays Featuring St. John of Nepomuk in the Czech Province*. *Acta Universitatis Carolinae – Philologica, Graecolatina Pragensia* 25/2015, s. 113 – 133.
- *Historia S. Joannis Nepomuceni. Zpráva historická o životě sv. Jana Nepomuckého aneb Podoby barokního překladu*. Praha: Scriptorium 2015.
- BOK, Václav: *Poznámky k jezuitským hrám dedikovaným posledním českokrumlovským Eggenberkům (1665 – 1719)*. In: *Libri magistri muti sunt: pocta Jaroslavě Kašparové*. A. Císařová Smítková, A. Jelínková, M. Svobodová (edd.). Praha: Knihovna AV ČR 2013, s. 401 – 413.
- BOMBERA, Jan: *Divadelní hry a deklamace piaristických škol v Příboře*. In: *Piaristé v Příboře, sborník příspěvků z odborného sympozia 300 let piaristického gymnázia v Příboře*. Nový Jičín: Státní okresní archiv 1995, s. 150 – 176.
- *Divadelní hry piaristických škol v Bruntále*. *Časopis Slezského muzea v Opavě, vědy historické*, B, 36/1987
- *Divadelní hry piaristických škol v Litomyšli*. *Sborník prací východočeských archivů*. Zámorsk: Státní oblastní archiv 7/1990
- *Divadelní hry piaristických škol v Kroměříži*. *Zpravodaj muzea Kroměřížska* 1983/2.

- BUDZYŃSKI, Josef: *Dramat i teatr szkolny na Śląsku (XVI–XVIII wiek)*. Katowice: Uniwersytet Śląski 1996.
- Dějiny českého divadla I. F. Černý (ed.). Praha: Academia 1968.
- DENEIRE, Tom: *Editing Neo-Latin Texts: Editorial Principles; Spelling and Punctuation*. In: *Brill's Encyclopaedia of the Neo-Latin World*. Ph. Ford, J. Bloemendal, Ch. Fantazzi (edd.). Leiden – Boston: Brill 2014, s. 959 – 962.
- DIENSTBIER, Paul: *Damone gaudens Pythias vivat suo – P. Placidus Scharls Visitationsdrama über die Amicitia Coronata. Einleitung, Text, Übersetzung und Analyse*. Disertační práce. Geisteswissenschaftliche Fakultät der Universität Salzburg 2010.
- Ferences iskoladrámák I. Csíksomlyói passiójátékok 1721–1739. J. Demeter, I. Kilián, M. Zs. Pintér (edd.). Budapest 2009 (= RMDE XVIII. század, VI/1).
- FILIPPI, Bruna: *Il teatro degli argomenti, gli scenari seicenteschi del teatro gesuitico romano*. Roma: Institutum Historicum Societatis Iesu 2001.
- IJSEWIJN, Jozef – SACRÉ, Dirk: *Companion to Neo-Latin Studies II. Literary, Linguistic, Philological and Editorial Questions*. Leuven: University Press 1998.
- JACKOVÁ, Magdaléna: *Divadlo jako škola ctnosti a zbožnosti. Jezuitské školské drama v Praze v první polovině 18. století*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2011.
- *Nejmírnější Pallas*. Praha: Academia 2016.
- *Od alegorií k závislivým vrstevníkům. (Postava svěťce ve vybraných jezuitských hrách)*. In: *Náboženské divadlo v raném novověku*. P. Polehla, J. Hojda (edd.). s. 43 – 59.
- *Prologues, Choruses and Epilogues in Jesuit School Plays from Provincia Bohemia SJ*. In: *A szövegtől a szcenikáig. Kutatások a korai dráma- és színháztörténet területén*. K. Czibula, J. Demeter, I. Kilián, M. Zs. Pintér (edd.), v tisku.
- Jakob Bidermann und sein Cenodoxus. Der bedeutendste Dramatiker aus dem Jesuitenorden und sein erfolgreichstes Stück*. H. Gier (ed.). Regensburg: Schnell & Steiner 2005.
- Jakob Bidermann: Cenodoxus*. R. G. Tarot (ed.). Tübingen: Niemeyer 1963.
- Jezsuíta iskoladrámák. (Ismeretlen szerzők. Programok, Színlapok)*. Zs. Alszeghy, Á. Berecz, A. Keresztes, K. Kiss, É. Knapp, I. Varga (edd.). Budapest 1995 (= RMDE XVIII. század, IV/2).
- Jezsuíta iskoladrámák. (Ismeretlen szerzők)*. Zs. Alszeghy, K. Czibula, I. Varga (edd.). Budapest 1992 (= RMDE XVIII. század, IV/1).
- JORDAN, Rudolph: *Dramatische Strebungen der Jesuiten in Krumau*. Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 54/1916, s. 141 – 189.
- KADULSKA, Irena: *Komedia w polskim teatre jezuickim XVII wieku*. Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1993.
- KILIÁN, István – PINTÉR, Márta Zsuzsanna – VARGA, Imre: *A magyarországi katolikus tanintézmények színjátszásának forrásai és irodalma 1800-ig. Fontes ludorum scenicorum in scholis institutisque catholicis Hungariae*. Budapest 1992.
- *A magyarországi piarista iskolai színjátszás forrásai és irodalma 1799. Fontes ludorum scenicorum in gymnasiis Collegiisque Scholarum Piarum Hungariae*. Budapest: Argumentum 1994.

- KLOSOVÁ, Markéta: *Dramatické dílo J. A. Komenského*. Disertační práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2012.
- *Dramatika píaristů v 18. století*. In: *Divadlo v Kotcích*. F. Černý (ed.). Praha: Panorama 1992, s. 336 – 347.
- KOLCZAWA, Carolus: *Exercitationes dramaticae I – VI*. Pragae 1703 – 1716.
- Kollégiumi drámagyűjtemények. Budapest: Argumentum 2007 (= RMDE XVIII. század, VII).
- KRAMÁŘ, Vincenc: *Zpustošení Chrámu svatého Víta v roce 1619*. Praha: Artefactum 1998.
- KRAUS, Arnošt: *Husitství v literatuře, zejména německé, II. Husitství v literatuře barokní a osvícenské*. Praha: Česká akademie 1918.
- Ludi scaenici linguae latinae protestantium in Hungaria e saeculo XVII-XVIII*. Zs. Alszeghy, I. Lóránt, I. Varga (edd.). Budapest: Argumentum 2005.
- LUKÁŠ, Miroslav: *Zur frühen Theatergeschichte von Nikolsburg in Mähren (1600 – 1800)*. In: *Johann Georg Gettner und das barocke Theater zwischen Nikolsburg und Krumau*. M. Havlíčková, Ch. Neuhuber (edd.). Brno: Masarykova univerzita 2014, s. 183 – 204.
- M. Tullii Ciceronis de officiis ad Marcum filium libri tres*. O. Heine (ed.). Berlin: Weidmann 1871.
- MAJOR, Joannes: *Magnum speculum exemplorum, ex plusquam octoginta auctoribus pietate, doctrina et antiqvitae venerandis variisque historiis, tractatibus et libellis excerptum*. Coloniae Agrippinae 1718.
- MENČÍK, Ferdinand: *Příspěvky k dějinám českého divadla*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1895.
- Minorita iskoladrámák*. I. Kilián (ed.). Budapest 1989 (= RMDE XVIII. század, II).
- Monumenta paedagogica Societatis Jesu V. Monumenta Historica Societatis Jesu 129*. L. Lukacs (ed.). Roma: Institutum Historicum Societatis Iesu 1986.
- NADASI, Joannes: *Annus hebdomadarum coelestium sive occupationes coelestes*. Praeae 1663, p. 706 – 707.
- Neo-Latin Drama and Theatre in Early Modern Europe*. J. Bloemendal, H. B. Norland (edd.). Leiden – Boston: Brill 2013.
- Nicolaus Avancini S.J.: Pietas victrix – Der Sieg der Pietas*. L. Mundt, U. Seelbach (edd.). Tübingen: Niemeyer 2002.
- NOVÁKOVÁ, Julie: *Edičně textologická pravidla pro vydávání latinských spisů J. A. Komenského*. Strojopis, s.a.
- OBERPARLEITER, Veronika: *Simon Rettenpacher: Judicium Phoebe, De nostri saeculi Vatribus. Lateinischer Text, Übersetzung, Kommentar*. Disertační práce. Geisteswissenschaftliche Fakultät der Universität Salzburg 2002.
- OKOŇ, Jan: *Dramat i teatr szkolny, Sceny jezuickie XVII wieku*. Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1970.
- Pálos iskoladrámák, királyi tanintézmények, katolikus papneveldek színjátékai*. I. Varga (ed.). Budapest 1990 (= RMDE XVIII. század, III).

- PANNAGL, Bernardus: *Musa Panagaea, diversa cum thematum, tum carminum genera pererrans, poeticon docentibus in subsidium, discentibus in prologium proposita*. Pragae 1729.
- PEXENFELDER, Michael: *Concionator historicus, rariorum eventuum exemplis, ad instructionem moralem explicatis, delectans et docens*. Monachii 1679.
- *Ethica symbolica e fabularum umbris in veritatis lucem varia eruditione noviter evoluta*. Monachii 1675.
- Piarista iskoladrámák. J. Demeter, I. Kilián, K. Kiss, M. Zs. Pintér (edd.). Budapest 2002 (= RMDE XVIII. század, V/1).
- Piarista iskoladrámák. K. Czibula, J. Demeter, I. Kilián, M. Zs. Pintér (edd.). Budapest: Argumentum 2007 (= RMDE XVIII. század, V/2).
- POLC, Jiří V.: *Svatý Jan Nepomucký*. Praha: Zvon 1993.
- POLEHLA, Petr: *Jezuitské divadlo ve službě zbožnosti a vzdělanosti*. Červený Kostelec: Pavel Mervart 2011.
- Probleme der Edition von Texten der Frühen Neuzeit. Beiträge zur Arbeitstagung der Kommission für die Edition von Texten der Frühen Neuzeit*. L. Mundt, H.-G. Roloff, U. Seelbach (edd.). Tübingen: Niemeyer 1992.
- Protestáns iskoladrámák*. I. Varga (ed.). Budapest 1989 (= RMDE XVIII. század, I/1-2).
- RETTENEGGER, Peter Rudopf: *Boni, ecce, natum, rex, tibi donant dii – P. Marian Wimmers Drama Idomeneus Cretensium rex. Einleitung, Text, Übersetzung und Analysen*. Disertační práce. Geisteswissenschaftliche Fakultät der Universität Salzburg 2011.
- RYBA, Bohumil: *Literární činnost Karla Kolčavy*. Časopis Matice Moravské 50/1926, s. 434 – 565.
- RYNEŠ, Václav: *Svatý Jan Nepomucký II. Úcta*. Řím: Křesťanská akademie 1972.
- SCHERL, Adolf: *Zur Geschichte der Erforschung des Jesuitentheaters in der böhmischen Ordensprovinz*. In: *Bohemia Jesuitica 1556 – 2006*. P. Cemus a kol. (edd.). Praha: Karolinum 2010, s. 909 – 915.
- SCHULTZE, Johannes: *Richtlinien für die äußere Textgestaltung bei Herausgabe von Quellen zur neueren deutschen Geschichte*. In: *Richtlinien für die Edition landesgeschichtlicher Quellen*. W. Heinemeyer (ed.). Marburg – Köln: Selbstverlag des Gesamtvereins der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine 1978.
- SHORE, Paul: *Baroque Drama in Jesuit Schools of Central Europe, 1700–1773*. In: *History of Universities XX/1*. Oxford University Press, Oxford – New York 2005.
- SIMONS, Joseph: *Ambrosia, a neo-latin drama by Edmund Campion*. S. J. Assen: Van Gorcum 1970.
- SOLEIMAN POUR HASHEMI, Michaela: *Literární fenomén nepomucenské homiletky*. Brno: Tribun 2007.
- Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla*. A. Jakubcová (ed.). Praha: Academia 2007, passim.
- STAUD, Géza: *A magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai. Fontes ludorum scenicorum in scholis S. J. Hungariae, I-III*. Budapest 1984 – 1988.

- STEINER, Martin: *Kritische Editionen des komplexen Werkes J. A. Komenskýs*. Acta Comeniana 9 (33)/1991, s. 175 – 188.
- STEJSKAL, František Xaver: *Svatý Jan Nepomucký I, II*. Praha: Dědictví sv. J. Nepomuckého 1921, 1922.
- Stephanus Tuccius S.J., *Christus Nascens, Christus Patiens, Christus Iudex, Tragoediae*. M. Saulini (ed.). Roma: Institutum Historicum Societatis Iesu 2011.
- SVATOŠ, Martin: *Bernardus Pannagl*. In: *Slovník latinských spisovatelů*. Praha: Leda, 2004, s. 441 – 442.
- *Doporučení pro vydávání latinských pramenů v ediční radě Fontes rerum Bohemicarum recentioris aevi (FRBRAE)*.
- *Jupiter auf Reisen und Aeneas in Gefangenschaft*. (Götter und Heroen der antiken Mythen in Schultheaterstücken von Braunau im 18. Jahrhundert). Listy filologické 128/2005, n. 1–2, s. 47 – 63.
- SZAROTA, Elida Maria: *Das Jesuitendrama im deutschen Sprachgebiet. Eine Periochen-Edition. Texte und Kommentare, I/1–2, II/1–2, III/1–2. Indices IV*. München: Fink 1979–1987.
- TAKÁCS, Marianna: *A magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai. IV. Mutatók. Fontes ludorum scenicorum in scholis S. J. Hungariae IV. Indices*. Budapest 1994.
- TILG, Stephan: *Die Hl. Katharina von Alexandria auf der Jesuitenbühne: drei Innsbrucker Dramen aus den Jahren 1576, 1577 und 1606*. Tübingen: Niemeyer 2005.
- Triumphus Divi Michaelis Archangeli Bavarici – Triumph des Heiligen Michael, Patron Bayerns. München 1597. Einleitung, Text und Übersetzung, Kommentar*. B. Bauer, J. Leonhardt (edd.). Regensburg: Schnell & Steiner 2000.
- VALENTIN, Jean-Marie: *Le théâtre des jésuites dans les pays de langue allemande : Répertoire chronologique des pièces représentées et des documents conservés (1555 – 1723)*, 1, 2. Stuttgart: Hiersemann 1983, 1984.
- VARGA, Imre: *A magyarországi protestáns iskolai színjátszás forrásai és irodalma. Fontes ludorum scenicorum in scholis religionis protestantis Hungariae*. Budapest 1988.
- VLNAS, Vít: *Jan Nepomucký, česká legenda*. 2. vyd. Praha: Paseka 2013.
- VODŇANSKÝ, Jan Ezechiel – BIRCKHART, Antonín: *Tempus tacendi*. Praha 1729, Strahovská knihovna, Grafická sbírka, sign. GS 9269.
- ZÁRYBNICKÝ, Zdeněk: *Musa panagaea Bernarda Pannagla*. Diplomová práce. Praha: FF UK, ŮŘLS, 2007.
- ZEMEK, Metoděj: *Dějiny jezuitské koleje v Uherském Hradišti*. Reprint. In: *Kniha o Reputě. Uherské Hradiště: Ottobře 12 2001*, s. 116 – 155.
- *Školní divadlo v Mikulově v 17. a 18. století*. Vlastivědný věstník moravský 18/1966, s. 37 – 46.